

СОКОЛОВА

Тетяна Іванівна,

канд. біол. наук, доцент,
Луганський національний
аграрний університет
(м. Луганськ)

ПРО ПАТРІОТИЗМ І.В. МІЧУРИНА

Твердження про небажання І.В. Мічуріна продавати свої сорти та гібриди плодових рослин і причини відмови переїхати в США як докази його великого патріотизму не відповідають істині.

Утвердження о нежелании И.В. Мичурина продавать свои сорта и гибриды плодовых растений и причинах отказа переехать в США как доказательства его великого патриотизма не соответствуют истине.

Approval of the reluctance I.V. Michurina sell their varieties and hybrids of fruit plants and the reasons for refusal to move to the United States as evidence of his great patriotism does not correspond to the truth.

Вступ.

Проголосивши уяви І.В. Мічуріна в біології, селекції та плідівництві великими досягненнями, його самого часто називали тим героєм, на якого слід рівнятися [1–4 та ін.]. При цьому автори, що прославляють І.В. Мічуріна, зазвичай стверджують, що він був гідним прикладом полум'яного патріота [3, 5, 6 та ін.]. Однак є листи самого І.В. Мічуріна, що дозволяють по-новому поглянути на це питання, що представляє інтерес для встановлення історичної істини. У даній роботі вирішується завдання дослідження цих листів в контексті конкретної історичної обстановки того часу (1913–1925 рр.)

Основні результати дослідження.

І.В. Мічурін не мав класичної середньої або будь-якої спеціальної біологічної або сільськогосподарської освіти, це був садівник-аматор з провінційного містечка Росії Козлова, потім перейменованого в Мічурінськ. Користуючись підтримкою В.І. Леніна, Й.В. Сталіна, М.І. Калініна, І.В. Мічурін був проголошений великим натуралістом, селекціонером, плодородом, тим героєм, на якого слід було рівнятись. Використовуючи ненаукові уявлення І.В. Мічуріна з проблем генетики, селекції, а також його особисті якості, ряд людей, і в першу чергу Т.Д. Лисенко, зробили ім'я І.В. Мічуріна тараном проти біологічних і сільськогосподарських наук.

У радянські часи вважалося, що позитивний герой повинен володіти практично всіма можливими позитивними людськими якостями. З цим пов'язано приписування І.В. Мічуріну тих достоїнств і якостей, які йому не були притаманні. У цій статті розглядаються матеріали, що дозволяють об'єктивно оцінити твердження про великий патріотизм І.В. Мічуріна, що стали вже традиційними.

У авторів, які прославляли І.В. Мічуріна, загальним місцем було твердження про його великий патріотизм [3, 5, 6 та ін.]. Як аргумент, на користь цього твердження наводилася незгода І.В. Мічуріна з пропозицією переїхати в США і продати туди його сорти. В.М. Бровкіна [7, с. 70] наводить такий текст офіційної пропозиції Департаменту США І.В. Мічуріну: "Для постановки дослідів, на Ваш власний вибір, Вам будуть відведені великі плантації в широтах, які Ви вкажете. На плантаціях будуть обладнані лабораторії, які Ви вважаєте потрібними. Вам буде дано стільки робітників, помічників і учнів, скільки зажадає розмах роботи. Вам буде надано у власне володіння пароплав. З Росії будуть перевезені всі Ваші рослини, все майно, все що Ви вкажете. Вам буде надана можливість отримувати насіння з усіх куточків земної кулі. І особисто вам видаватиметься плата в 8000 доларів".

Свого ставлення до пропозицій американців І.В. Мічурін торкався у кількох листах. У 1913 р. в листі А.А. Ячевському він писав: "Частіше за всіх, майже щорічно, приїжджає в мій розплідник містер Мейер – ботанік від

Міністерства Сільського господарства Північно-Американських Сполучених Штатів. Під час останнього свого відвідування (8 січня поточного року) разом з одним з англійських ботаніків ним зроблено мені пропозицію від імені американського міністерства про висилку мною в Америку всіх виведених мною нових сортів плодових рослин з описом процесів виведення кожного з них. Але ми, на цей раз, ще не зійшлися в умовах, про які в даний час йде листування. Справа в тому, що я не знаходжу для себе зручним, хоча б навіть і за значно підвищеними цінами, щорічно відправляти до Америки всі нові рослини самому і притому оцінювати кожен з рослин окремо. Тому я, з свого боку, запропонував їм призначити постійну щорічну плату взагалі за мою працю по виводку потрібних їм витривалих нових сортів плодових рослин і опис їх походження, незалежно від більшої чи меншої кількості нових сортів, рослини яких нехай їх агент щороку і бере особисто для відправки до Америки. Ці умови їм здалися важко прийнятними – кажуть, що у них ще не було такої практики " [8, с. 482–483].

У тому ж році І.В. Мічурін повідомляє С.В. Країнському:

"Про долю багатьох висланих з розплідника примірників нових сортів рослин ніяких відомостей не надходить, вони безслідно втрачаються по неосяжної широчині матінки Росії, що вкрай невтішно для кожного оригінатора, а для з'ясування справи – прямо марно. Не в продажу суть, продати-то можна набагато вигідніше іноземцям, як це у мене має місце з американським департаментом сільського господарства вже протягом близько двох десятків років, і ось в поточному році я отримав звідти пропозицію продати всі без винятку виведені мною нові сорти плодових рослин: їм вигідніше продати, тому що вони платять набагато дорожче. Але й вони, як видно, перейменовують у себе рослини, що опинилися придатними для їх місцевостей, і теж про долю таких рослин відомостей отримати неможливо" [8, с. 486].

Ще в одному листі, датованим 1913 р. і адресованому А.Д. Войєкову, І.В. Мічурін писав: "А головне, не було б потреби кращі сорти упускати за кордон – американцям, які, до речі сказати, набагато раніше і правдивіше

оцінили мою працю в усіх відношеннях і, крім того, зробили пропозицію купити за хорошу ціну всі виведені мною нові сорти рослин; вони пропонують мені переїхати до них в Америку для продовження моїх робіт при набагато більш вигідних для мене умовах в порівнянні з такими ж в Росії. Потім, їх вчене товариство "Брідерс", що складається з професорів декількох американських університетів, що ставить за мету, як вони висловлюються, "Рекорд прогресу в створенні нових різновидів рослин", просить мене вступити в число членів їх установи. Прислали бланк для підпису про свою згоду на це. Звичайно, кинути батьківщину і тягнутися в таку далечінь так ще без знання англійської мови річ важко здійсненна і навряд чи я на це погоджуся, незважаючи на спокусливі перспективи, але ось, що стосується продажу огулом всіх нових сортів рослин, – то це, припускаю, буде можливо домовитися з ними" [8, с. 491].

Багато років по тому, в 1925 р. І.В. Мічурін знову повертається до питання про його запрошення в США: "... який їздив від американського Департаменту до мене протягом 18 років до війни старший ботанік професор Мейер в останній свій приїзд в 1913 році запропонував офіційно мені від с.-г. Департаменту П- Американських Сполучених Штатів переїхати до Америки і продовжити мою роботу в Квебеку з умовою плати за труди 8000 доларів на рік і окремих пароплав від Віндаво до Вашингтона давали для переїзду мене і мого сімейства. Я, при моїх літах і поганому здоров'ї, не міг відразу зважитися на такий шлях, а потім, через півмісяця приїхав придворний генерал і передав мені заборону вищих сфер виїзду в Америку ..., обіцяючи дати мені від скарбниці кошти для розширення справи в Росії, але нічого не зробили, а обмежилися присиланням протягом року двох орденів, Анни і хреста за заслуги по сільському господарству з пропозицією переселитися до Петрограда на службу в Сільськогосподарський Департамент на 3000 річної платні, від чого я, звичайно, відмовився "[8, с. 539–540].

На підставі наведених вище текстів правомочні такі висновки. По-перше, протягом майже 20 років до першої світової війни І.В. Мічурін продавав свої рослини, звані ним сортами, не тільки покупцям Росії, але і США. По-друге, він

готовий був на прийнятних умовах продати всі свої сорти, які були в наявності в 1913 р., в США і вів про це листування. По-третє, він не наважився відразу на запропонований йому переїзд в США за цілком зрозумілими життєвими причинами: а) чималий вік (у 1913 р. йому виповнилося 58 років), б) ненадійний стан здоров'я, в) незнання англійської мови, г) невпевненість у високій цінності своїх сортів, які не пройшли належного сортовипробування. Останнє твердження підтверджує фраза І.В. Мічуріна з його журнальної статті 1911 р., де він пише, що вивів багато "мабуть цінних сортів плодкових рослин" [5, с. 262]. Пізніше І.В. Мічурін при всьому своєму бажанні не міг би виїхати в США. У 1914 р. почалася світова війна, потім відбулася революція, що перейшла в громадянську війну. А після громадянської війни, за радянської влади І.В. Мічуріну і вдома було непогано.

По-четверте, І.В. Мічурін не розцінював утішні для нього пропозиції американців як образливі або неприйнятні. Заморські гості І.В. Мічуріна проїжджали через С.-Петербурґ, де вони зазвичай зустрічалися з низкою його респондентів, зокрема з тим же А.А. Ячевським. Вже через одне це І.В. Мічурін не міг скільки-небудь істотно відійти в цих листах від істини. Зрозуміло, що причин говорити про якийсь особливий патріотизм І.В. Мічуріна на підставі наведених тут відомостей немає. Ніяких написаних І.В. Мічуріним статей, листів, щоденникових записів, які могли б свідчити про зміну його ставлення до запрошення переїхати до США і продати нові сорти не існує. Проте в книзі В.М. Бровкіної [7, с. 70] дається інша інтерпретація того, що сталося: "Він був російський. Він любив свою рідну Росію. Дійсний патріот батьківщини, він хотів жити і працювати не для американських капіталістів, а для свого народу, і ставив це вище особистого добробуту і слави.

Американцям не вдалося його купити" [7, с. 70].

У книзі 1961 р. «У садах і лабораторіях Мічурінська» читаємо: "Великим патріотом Батьківщини був І.В. Мічурін. Він обурювався неухильності царських чиновників, які дозволили вивезти до США колекцію його сортів. Навідріз відмовився Мічурін від пропозиції американців продати їм свої вихідні форми

та гібриди, вважаючи ці форми і гібриди надбанням своєї Батьківщини" [5, с. 13].

У новелі "Люди честі і обов'язку", написаної А.М. Бахаревим і опублікованій в 1970 р. у книзі "Мічурін у житті", знаходимо такі слова, нібито сказані І.В. Мічурінін в 1929 р. письменнику О. Серафимовичу: "Це було вже в одинадцятому році. Завідувач відділом імпорту рослин міністерства сільського господарства Сполучених Штатів Девід Ферчайлд сильно цікавився моїми роботами, запрошував вступити в товариство американських селекціонерів "Брідерс", наполегливо домагався того, щоб я продав всі свої гібриди та батьківські рослини, а сам переїхав би працювати до них – в Америку ... Кидайте, мовляв, свою Росію і перебирайтеся до нас. Ми озолотимо вас, тому що знаємо, як сильно можете ви допомогти Сполученим Штатам у справі створення сортів рослин і порід тварин... Ферчайлд три рази прислав до мене вашингтонського ботаніка професора Френка Мейера, всіляко ублажав мене. Пропонував вісім тисяч доларів річної платні, обіцяв надіслати до наших берегів спеціальний пароплав для вивезення всіх моїх рослин ... Купити мене хотіли американські ділки! Так. Тут вже не сердітка, а лють взяла мене. Звичайно, етикет у відношенні з іноземцями не дозволив мені прямо вказати професору Мейеру на двері, коли я навідріз відмовився від настільки принизливої пропозиції. "Російські люди, – сказав я йому, – ніким не купуються і не продаються ". Так. І вигляд мій в цей момент був, мабуть, таким лютим, що він сам поспішив скоріше забратися геть з цієї самої кімнати... Втратити совість і честь, відмовитися від свого національного, назавжди покинути рідну землю, рідний народ – за що?! За мерзенні долари! Адже потрібно мати мідний лоб для того, щоб звернутися до мене з такими брудними пропозиціями... І вже як радий, як радий був я, що нарешті позбувся від їх трирічних низих домагань... Емігрувати в Америку я не збирався і не збираюся і категорично відмовився від образливої пропозиції американців переїхати працювати до Америки... Мічурін підняв обличчя до портрета Леніна і тремтячим голосом промовив:

«Він, великий вождь трудящих, врятував мою справу, мою теорію і посунув її вперед" [6? с. 163–166].

Якщо повірити автору новели А.М. Бахареву, то доведеться прийняти, що І.В. Мічурін був брехуном. У листах він говорив одне, в особистій бесіді з О. Серафимовичем – інше. У листах, написаних після зустрічі з професором Ф. Мейєром, І.В. Мічурін повідомляв, що продовжує листування з департаментом сільського господарства США про продаж сортів на вигідних для себе умовах. У відмінності від цього О. Серафимовичу він говорив, що вигнав гостей з-за кордону, образившись "брудними" пропозиціями американців. У листах І.В. Мічурін пояснював, за якими життєвими причинами він навряд чи ухвалить рішення про переїзд до США, а О. Серафимовичу він нібито говорив, що назавжди покинути свій рідний народ – це "втратити совість і честь".

До речі, ніколи раніше іноземці не робили І.В. Мічуріну настільки втішні пропозиції. Називати подібні пропозиції "брудними" – це ще й виявляти невдячність. Адже відомо, що в 1913 р. розплідник І.В. Мічуріна був у відчайдушному положенні. В уже цитованому нами вище листі до А.А. Ячевського про справи в розпліднику І.В. Мічурін повідомляв: "Всі рослини так згущилися, що заглушають одне одного і, звичайно, від цього гинуть; все заросло бур'янами настільки, що іноді важко знайти будь-який цінний екземпляр нового сорту рослини. Не рідкісні такі курйози, – коли деякі приїжджі іноземні ботаніки, щоб зняти фотографічний знімок з цікавим їм примірником нового сорту рослини, повинні були власноруч попередньо прополоти рослину від бур'яну... Припускаю, що Вам, ймовірно, вже не раз передавали про це особи, що проїжджали через Петербург" [8, с. 482–483].

Не випадково книга А.М. Бахарєва, особистого секретаря і біографа І.В. Мічуріна, називається збіркою новел. Нагадаємо, що новела - це невеличка повість, розповідь; загалом, – художній твір. Специфіка художніх творів, що увійшли в книжку "Мічурін в житті" в тому, що вони написані на документальній основі. А.М. Бахарєв міг щось домислити або прикрасити, але

при цьому не повинна була постраждати істина. На жаль, в даному випадку істина постраждала, а образ І.В. Мічуріна від цього мало в чому виграв. Спроба представити І.В. Мічуріна великим патріотом насправді виставляє його як невдячного обманщика.

Ось з подібних загальнодоступних, дешевих художніх творів, що видаються солідними тиражами, газетних статей, радіопередач і фільмів дізнавалося про І.В. Мічуріна не одне покоління радянських, та й не тільки радянських, людей. Зрозуміло, в бібліотеках і тоді був, і зараз є четвертий том творів І.В. Мічуріна з його листами, виданий в 1948 р. Проте, подібну літературу мало хто читає, на що, ймовірно, і сподівалися автори недоброчесних публікацій про І.В. Мічуріна.

Загалом, підстави говорити про великий патріотизм І.В. Мічуріна відсутні.

Висновки.

І.В. Мічурін протягом близько 20 років перед першою світовою війною продавав свої сорти (форми) за кордон і був готовий продати за вигідною ціною в США всі свої сорти. Він не скористався пропозицією безплатно переїхати із усіма його сортами, майном і родиною в США з зрозумілих життєвих причин, про які він не раз писав своїм респондентам. І.В. Мічурін не був якимось особливим великим патріотом.

Список використаної літератури

1. *О положении в биологической науке: стенографический отчет сессии Всесоюзной Академии сельскохозяйственных наук имени В. И. Ленина. 31 июля – 7 августа 1948 г. – М. : ОГИЗ–Сельхозгиз, 1948. – 536 с.*
2. *Лысенко Т. Д. Гениальный генетик и селекционер / Т. Д. Лысенко // Мичурин И. В. Итоги шестидесятилетних работ. – М. : ОГИЗ–Сельхозгиз, 1949. – С. VIII–XVII.*
3. *Бахарев А. Н. Замечательная жизнь и работа И. В. Мичурина. 1855–1935 / А. Н. Бахарев // Мичурин И. В. Итоги шестидесятилетних работ. – М. : ОГИЗ–Сельхозгиз, 1949. – С. 1–66.*
4. *Говорухина В. Б. Иван Владимирович Мичурин и Тамбовский край / В. Б. Говорухина, Л. П. Перегудова. – Тамбов : Управление культуры Тамбовской области, 2005. – С. 4–6.*
5. *В садах и лабораториях Мичуринска. – Тамбов : Кн. изд-во, 1961. – 159 с.*

6. *Бахарев А.* Мичурин в жизни / А. Бахарев. – М. : Знание, 1980. – 224 с.
7. *Бровкина В. М.* Жизнь и работа Ивана Владимировича Мичурина / В. М. Бровкина. – М. : Гос. уч.-пед. изд-во Минпросвета РСФСР, 1949. – 151 с.
8. *Мичурин И. В.* Сочинения : в 4 т. / И. В. Мичурин. – 2-е изд., доп. – М. : Сельхозгиз, 1948. – Т. 4 : Сборный (статьи разных лет, обращения, открытые письма, рецензии, предисловия, заметки). – 803 с.
9. *Мичурин И. В.* Сочинения : в 4 т. / И. В. Мичурин. – 2-е изд., доп. – М. : Сельхозгиз, 1948. – Т. 1 : Принципы и методы работы. – 716 с.